

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QUROLLI KUCHLARINING HARBIY
JAMOALARIGA XOS BO'LGAN UMUMIY XUSUSIYATLAR****Turaxanov Akrom Abdullaxakimovich***Farg'ona davlat universiteti harbiy ta'lim fakulteti o'qituvchisi
O'zbekiston, Farg'ona***Xasanov Nurmuhammad Xaydarali o'g'li***Farg'ona davlat universiteti Harbiy ta'lim fakulteti magistri
O'zbekiston, Farg'ona*

Annotatsiya: *ushbu maqolada harbiy jamoaning shakllanishi, birlashishi, xamda har bir jamoa o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lishi, harbiy jamoada jangovar kayfiyatning juda katta ta'sir kuchiga ega bo'lishi va ana shu jangovar kayfiyat bilan oldida turgan har qanday qiyinchiliklarni sabot bilan yengishi, shuningdek harbiy jamoadagi ijtimoiy-psixologik muhitni belgilab beruvchi omillar haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *harbiy jamoa, jamoaviy fikr, ma'naviy qadriyat, harbiy hizmatchi, hodisa, an'ana, iqtisodiy, siyosiy, g'oyaviy, ma'naviy.*

Jamoaning shakllanishi va birlashishi jarayonida umumiy ma'naviy qadriyatlar tizimi yaratiladi. Ma'naviy qadriyatlar ta'sirida harbiy jamoa fikri shakllanadi. *Jamoa fikri* deb, biron bir masalaga nisbatan jamoa a'zolarida paydo bo'lgan fikrlar majmuasiga aytiladi. Harbiy faoliyat harbiy jamoada amalga oshiriladi, ushbu faoliyat jarayonida, harbiy xizmatchilar o'rtasida harakatlarni o'zaro taqsimlash katta ahamiyatga ega. Mamlakatimiz Qurolli Kuchlari qism va bo'linmalaridagi ijtimoiy fikr butun jamiyatimiz miqyosidagi ijtimoiy fikrga to'la mos keladi. Bu esa mustahkam harbiy intizom va yuksak jangovar tayyorgarlikning asosiy omili hisoblanadi.

Agar harbiy xizmatchilar jamoaga xos ko'nikma va malakalarga ega bo'lsalar, o'zaro ta'sirlashuv, shuningdek, jamoa faoliyati ham samarali, uzluksiz hamda ziddiyatlarsiz bo'ladi. Har bir jamoa o'ziga xos tuzulishga ega bo'ladi. A'zolarining ma'lum holatni, mavqeni egallashi, ular o'rtasidagi o'zaro munosabatlar jamoa tuzilishini tashkil etadi. Barqaror tuzulishga ega jamoalarda har bir harbiy xizmatchining mavqei ham mustahkam bo'lib, yaxshi samara beradi.

Jamoa kayfiyati - jamoa a'zolarida u yoki bu hodisaga nisbatan paydo bo'ladigan hissiyotlar majmuasi. Jamoa kayfiyati juda katta ta'sir kuchiga ega bo'lib, harbiy xizmatchilar xulq-atvori va faoliyatining motivi hisoblanadi. Jamoa kayfiyatining ba'zi turlari (ishtiyoq, muvaffaqiyatga bo'lgan ishonch, ko'tarinki kayfiyat) uning muvaffaqiyatiga omil bo'lsa, boshqalari (yomon kayfiyat, o'z kuchiga ishonmaslik, zerikish, xafalik va norozilik) esa aksincha, jamoaning imkoniyatlarini pasaytiradi.

Bundan tashqari harbiy jamoalar o'ziga xos an'analarga ega bo'ladilar. Jamoaning o'ziga xos biron bir xususiyatini vaqt o'tish bilan saklab qolish hodisasiga *an'ana* deyiladi. Umuman jamiyatda, xususan esa jamoada kishilar o'rtasidagi o'zaro muloqot va munosabatlarda paydo bo'ladigan hodisalar ko'p hollarda *urf-odat* yoki *an'ana* shakliga kiradi. Harbiy bo'linmadagi kayfiyat, uning faoliyat va hayot tarzi, komandirning rahbarlik uslubi hamda harbiy

xizmatchilarning o'ziga xos xulq-atvorlari ham an'ana darajasiga ko'tarilishi mumkin. An'analar umuminsoniy, milliy, hududiy va jamoaviy bo'ladi. Ular jamoada o'ziga xos ijtimoiy «kley» vazifasini o'taydi: aynan an'analar jamoani bir butunlikda ushlab turadi. Shu bilan birgalikda u jamoaga o'ziga xoslik va joziba baxsh etadi. Mazmunan an'analar *mehnat, sport, jangovar* va hokazo turlarga bo'linadi.

Shuningdek, jamoa yana o'ziga xos ijtimoiy-psixologik muhit bilan ham xarakterlanadi. Ijtimoiy-psixologik muhit (mikromuhit, axloqiy muhit) murakkab tushuncha bo'lib, u o'z ichiga har bir harbiy xizmatchidagi his-tuyg'ularni, ulardagi ijtimoiy ehtiyojlarning qondirilganlik darajasini (muloqot, o'zaro hurmat, do'stlik, qobiliyatlarini namoyon qilish darajasi va hokazo) va jamoa kayfiyatini oladi. Bir vaqtda jamoaning hamma a'zolarida yoki ularning ko'pchiligida namoyon bo'ladigan his-tuyg'ular va kechinmalar majmuasiga jamoa kayfiyati deyiladi.

Agar alohida bir shaxsdagi kayfiyat fiziologik, psixologik va boshqa ijtimoiy omillarga bir xil darajada bog'liq bo'lsa, jamoa kayfiyati esa eng avvalo ijtimoiy munosabatlar butun tizimi (iqtisodiy, siyosiy, g'oyaviy, ma'naviy) natijasi hisoblanadi. Ijtimoiy hayot esa insonlar hayotining moddiy va ma'naviy sharoitlari bilan belgilanadi.

Kayfiyat psixologiyaning harakatchan elementi bo'lib, juda tez o'zgarib turadi. Bir kishida paydo bo'lgan kayfiyat tezda boshqalarga ham yuqib, ularni ham «ruhan oziqlantirishi» mumkin. Aynan shu yerda taqlid qilishning ijtimoiy-psixologik qonuni amal qiladi, unga ko'ra ijobiy holatlar bilan birgalikda salbiy holatlar ham tez tarqaladi (masalan, yomon xulq-atvor, axmoqona moda...). Yomon kayfiyat harbiy xizmatchilar orasida uchrab turadi. Uning g'oyaviy sabablari yo'q, balki psixologik sabablari mavjud. Salbiy kayfiyatlarining oldini olishning eng to'g'ri yo'li bo'linmada nizom talablarini joriy qilish, xizmatni, mehnatni va dam olishni to'g'ri tashkil etish, shuningdek, harbiy xizmatchilar haqida har tomonlama g'amxo'rlik qilishdan iborat. Harbiy xizmatchilarga mamlakatimizdagi va dunyodagi ahvol haqida muntazam axborot berib borish muhim ahamiyatga ega. Avvalo, komandirlarning o'zlarida o'z faoliyatlariga nisbatan ishonch va tetiklik bo'lishi kerak. Ular endigina bir yoki bir nechta harbiy xizmatchilarda paydo bo'lgan salbiy kayfiyatlarni o'z vaqtda ilg'ashlari va oldini olishlari lozim. Jamoalarda shakllangan harbiy an'analar ijobiy kayfiyat manbai hisoblanadi: harbiy qasamyod qabul qilish, saf ko'rigi, qurollar va harbiy texnika ko'rigi, kechki yo'qlama, yosh askarlarni jamoaga qabul qilish, bayramlar, qorovul almashinuvi, harbiy qismga jangovar bayroq topshirish kabilar.

Harbiy jamoadagi ijtimoiy-psixologik muhitni belgilab beruvchi omillardan yana biri, o'zaro munosabatlarning o'ziga xos shakli bo'lgan obro' (obro'-e'tibor yoki nufuz) hisoblanadi. *Obro'* – bir kishi (guruh)ning boshqa kishi (guruh)larga o'tkazadigan ijtimoiy-psixologik ta'siri. Masalan, rahbar yoki komandirning o'z qo'lostidagilariga, o'qituvchining o'quvchilariga, jamoaning shaxsga va yuqori tashkilotlarning quyi tashkilotlarga ko'rsatadigan ta'siri. Guruh paydo bo'lishi bilan obro' hodisasi ham paydo bo'ladi va u kishilar o'rtasidagi muloqot-munosabatlarning ajralmas tarkibiy qismiga aylanadi. Bo'linma komandirining obro'si harbiy xizmatchilar o'rtasidagi harbiy intizomni mustahkamlashda, ularni o'qitish va tarbiyalash jarayonida muvaffaqiyatga erishishning asosiy sharti hisoblanadi. SHuni unutmaslik kerakki, obro'li komandir obro'siz komandirga qaraganda juda katta ta'sir kuchiga ega.

Ammo, hech qachon zo'ravonlik bilan obro' qozonib bo'lmaydi. Obro' jamoadagi mavjud o'zaro munosabatlarning hamda alohida bir shaxsdagi ijobiy sifatlarning mahsuli hisoblanadi. Obro'-e'tiborda har doim o'sha insonga nisbatan hurmat, uning kuchiga va imkoniyatlariga ishonch o'z ifodasini topadi. Obro'ning yana bir ahamiyati shundaki, usiz jamiyatda va alohida harbiy bo'linmada bironta ham tashkiliy faoliyatni amalga oshirib bo'lmaydi.

Obro' ishontirish kuchiga ega. Unga ega bo'lgan kishi atrofda qilargana kuchli ta'sir eta oladi. Jamoadagi obro'li shaxsga bo'lgan ishonch shu jamoani jipslashtiruvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Har qanday jamoada bitta emas, balki bir nechta obro'li kishilar bo'lishi mumkin: komandir, yaxshi mutaxassis, harbiy jamoa faollari, sportchi va hokazo. Shuningdek, oddiy askarlar orasida ham shundaylari ko'plab topiladi. Oddiy harbiy xizmatchining obro'si uning xizmatdoshlari o'rtasida o'ziga xos yuqori mavqeni egallashini bildiruvchi mezon bo'lib, undagi hurmat, tajriba, bilimlar, qobiliyatlar, axloqiy-psixologik va jismoniy sifatlarga asoslanadi. Lekin, shu narsani afsus bilan ta'kidlab o'tish kerakki, biz hayotda obro' tushunchasida kattalar yoki komandirlarning mavqeni anglashga o'rganib qolganmiz. Obro'ga nisbatan bunday bir tomonlama qarash harbiy xizmatchilarni jamoada tarbiyalash tamoyiliga zid hisoblanadi. Aynan oddiy askarlar o'rtasidagi obro'li harbiy xizmatchilar jamoaning boshqa a'zolarini tarbiyalashda katta imkoniyatga ega bo'ladilar. Harbiy bo'linmada obro'li kishilarning ko'p bo'lishi jamoa ma'naviy hayotining boyligini, rang-barangligini, uning imkoniyatlari kengligini bildiradi. Shuni ham aytib o'tish kerakki, jamoada obro'li - katta ta'sir kuchiga ega bo'lgan kishilarning ko'p bo'lishi ba'zan ushbu jamoada nosog'lom muhitning yuzaga kelishiga - o'zaro qarama-qarshi turuvchi kichik guruhlarining shakllanishiga ham sababchi bo'lishi mumkin. Natijada jamoa mayda guruhlarga bo'linib, zaiflashadi.

Intizom ham harbiy bo'linmalardagi o'ziga xos ijtimoiy-psixologik hodisa bo'lib, umumharbiy nizomlar va axloq me'yorlari, komandirlarning buyruq va ko'rsatmalari, ijtimoiy va jamoa fikri, an'analar, obro' kabi vositalar bilan boshqariladi. Har qanday intizom, jumladan harbiy intizom asosida huquq va axloq yotadi. Umumharbiy nizomlar harbiy intizomni, harbiy xizmatchilar o'rtasidagi munosabatlarni hamda kundalik xizmat faoliyatida paydo buladigan muayyan sharoitlarda qanday harakat qilishni tartibga soladi.

Quyidagilar jamoada ijobiy ijtimoiy-psixologik muhit bo'lishining asosiy shartlari hisoblanadi:

- jamoaning barqaror tarkibi;
- shaxsiy tarkib o'rtasidagi psixologik moslik;
- umumiy natija uchun hammaning harakat qilishi.

Tajribalarning ko'rsatishicha, harbiy intizom buzilishining asosiy sababi harbiy xizmatchilarning umumharbiy nizomlarni qisman yoki umuman bilmasliklari ekan. Shuning uchun ham askar va serjantlarning harbiy nizomlarni bilishlariga erishish katta ahamiyatga ega. Harbiy intizomga o'rgatishda uning uslubiyati muhim rol o'ynaydi. Nizomlarni o'rgatish, odatda, ofitserning ular haqidagi hikoyasidan, tushuntirishidan boshlanadi. U yosh askarlarga harbiy nizomlarning turlari, ularning nima maqsadda yaratilganligi, jangovar tayyorgarlikdagi ahamiyati haqida so'zlab beradi. Shundan keyin esa alohida moddalarni o'qib o'rganishga, ularni hayotiy misollar bilan mustahkamlashga o'tiladi. Ba'zi ofitserlar esa nizomlarni o'rgatishda noto'g'ri yo'ldan borishadi - harbiy xizmatchilardan ma'lum bir moddalarni yoki

qoidalarni to'raligicha yod olishni talab qilishadi. Bunday munosabat kishilarning o'z vazifalariga nisbatan sovuqqonliklariga, ulardagi aqliy faoliyatning zaiflashuviga olib keladi.

ADABIYOTLAR:

1. M.Jo'rayev. Harbiy pedagogika va psixologiya asoslari. Ma'ruzalar matni. FarDU, 2010 y.
2. Sh.Tilavoldiyev, S.Qo'chqorov. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi asoslari. Uslubiy qo'llanma. FarDU, 2020 y.
3. N.Boymurodov. Amaliy psixologiya. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2008 y.